

PRIPOMÍNAME SI

MIKULÁŠ KOVÁČ

* 18. mája 1934 Čajakovo (dnes Hronovce, okres Levice) – † 26. mája 1992
Banská Bystrica

90. výročie narodenia významného slovenského básnika, predstaviteľa súčasnej modernej slovenskej poézie strednej generácie

„Pre mňa je poézia akýmsi bližšie nedefinovateľným postupom proti chaosu a neporiadku v sebe i vo svete mimo mňa. Je to pre mňa akýsi doplňujúci princíp – čosi, čo síce neviem presne pomenovať, ale čo dostatočne cítim ako element, chýbajúci k mojej úplnosti alebo k mojej snahe byť celistvý.“

Mikuláš Kováč

Mgr. Darina Šípová

HREJIVÝ ÚSMEV ZDEDIL PO MAME

Zdroj: pamätihod-

Písali sa mladé roky dvadsiateho storočia. Riadením osudu a možno zhodou životných okolností sa otec Jozef Kováč (* 1903) a matka Gizela Javorská (* 1901) stretli na dolniakoch v Čajakove, dnes Hronovce, dedinke ležiacej južne od Levíc. Jozef sa ako výborný žiak a gymnaziálny premiant rozhodol pre teologické štúdium bohoslovnia v Bratislave. Vďaka nadaniu na cudzie jazyky a skromnému štipendiu sa počas štúdií dostal až do Paríža a Ríma. Krátko pred vysvätením do kňazského stavu sa však rozhodol inak. Gizela pracovala na poštovom úrade a dvaja mladí ľudia čoskoro vykročili na spoločnú cestu životom. Otec sa stal učiteľom francúzštiny a latinčiny a po večeroch sa pokúšal písať články do novín, básne či dokonca divadelné hry. Do rodiny pribudol prvorodený syn Mikuláš. Po otcovi zdedil lásku ku knihám a písanému slovu. Od matky dostal do vienka ten známy hrejivý úsmev, citlivú dušu a hlboké vnímanie vecí a ľudí okolo seba.

Do ľudovej školy začal chodiť v Leviciach. Čoskoro však južné Slovensko obsadili horthyovci a Mikuláš s bratom Jozefom a matkou odišli k rodine do Banskej Belej, neskôr do Banskej Bystrice. Okolie matkinho rodiska mu prirástlo k srdcu. Cez prázdniny rád chodieval k starej mame a strýkovi

FORMIČKY BÁSNICKÉHO VIDENIA

Do ľudovej školy začal chodiť v Leviciach. Čoskoro však južné Slovensko obsadili horthyovci a Mikuláš s bratom Jozefom a matkou odišli k rodine do Banskej Belej, neskôr do Banskej Bystrice. Okolie matkinho rodiska mu prirástlo k srdcu. Cez prázdniny rád chodieval k starej mame a strýkovi

Antonovi Javorskému, ktorý mu nahrádzal častú neprítomnosť otca. Učil synovca vnímať krásy belianskej prírody, stará mať bola zas vďačná poslucháčka chlapcových zážitkov i obsahov kníh, ktoré malý Mikuláš prečítal.

Už v detstve bol výborným rozprávačom, svedectvom čoho boli dievčenské pamätníčky Mikulášových sesterníc. Ručne písané zhoreli neskôr počas vojny kdesi na Kališti... Vojnové roky prežíval Mikuláš veľmi intenzívne. Mama sa aktívne zapojila do príprav Slovenského národného povstania. Po skončení vojny sa rodina vrátila na južné Slovensko, ale iba na krátky čas. Mikuláš tu zažil bezstarostné dni plné chlapčenských dobrodružstiev, kde prím hral častejšie mladší brat Jožo. On sám, pokojnejší a hlbavejší, sa začal čoraz viac zaujímať o knihy, literatúru a umenie. Potom však prišli ťažšie časy, keď mu náhle a za dodnes nevysvetlených okolností umrel otec. Osud tak vrátil Mikuláša do Banskej Bystrice, ktorej už ostal verný do konca života.

ŠTÚDIÁ ZAHATALA CHOROBA

V Banskej Bystrici dokončil ešte počas vojny ľudovú školu. V roku 1945 začal navštevovať Gymnázium Andreja Sládkoviča, ale štúdium ukončil v Leviciach. V roku 1949 ho prijali na Vyššiu priemyselnú školu strojnícku v Banskej Bystrici. Neskôr ju premiestnili do Zvolena, kde v roku 1953 s vyznamenaním zmaturoval. V tom istom roku začal pracovať ako konštruktér vo zvolenskej Bučine. Táto práca ho však neuspokojovala. Už o rok nato sedel v posluchárni Fakulty spoločenských vied Vysokkej školy pedagogickej v Bratislave, kde sa zapísal na študijný odbor v kombinácii slovenský jazyk a literatúra – dejepis. Od začiatku vysokoškolského štúdia bol nielen výborný študent, ale aj všestranný športovec – hrával futbal, trénoval skok do diaľky, behal krátke i stredné trate. Štúdium i šport mu ku koncu prvého semestra znena-zdania a zákerne prekazila chronická pľúcna choroba.

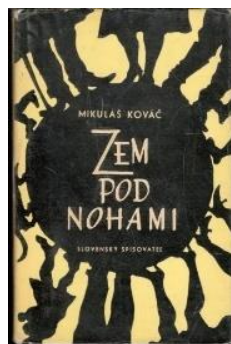
V ATMOSFÉRE NÁRODNÉHO DOMU

Nasledovalo liečenie v Sanatóriu pľúcnych chorôb v Prednej Hore na Muráni. Tu mal veľa času na premýšľanie aj čítanie, a tu sa aj zrodili jeho prvé verše. Objavili sa v časopise Mladá tvorba (1957), ktoré poslal do redakcie pod menom brata Jozefa. V dvojčísle časopisu sa tak ocitli básne *Stena* a *Ružová záhrada*. Po príchode z liečenia sa už do školy nevrátil. V Banskej Bystrici sa najprv zamestnal ako referent v dopravnom podniku, neskôr ako metodik v Dome osvetly, kde mal na starosti mestský rozhlas, organizáciu a metodické riadenie vzdelávacích krúžkov. V tých časoch sa zoznámil s Milanom Rúfom, Miroslavom Válkom, Jánom Ondrušom a inými začínajúcimi básnikmi. Stretnutia a rozhovory s Ľubomírom Feldekom, Jánom Stachom, Jozefom Mihalkovičom, Jánom Johanidesom a ďalšími formovali a podporovali ďalšiu etapu jeho tvorby, ktorá vyústila do bohatého básnického diela. V osvetovej činnosti ho zaujala práca v krúžku filmového klubu, ktorá ho pritiahla k štúdiu dostupnej filmovej literatúry, čo ovplyvnilo jeho básnické videnie. Pôsobil aj ako dramaturg bábkového divadla, ale tiež ako režisér a dramaturg

ochotníckeho Divadelného súboru Andreja Sládkoviča. Ako redaktor sa zamestnal v denníku Smer a v Československom rozhlase v Banskej Bystrici. V tom čase už spolupracoval so známymi režisérmi, dramaturgmi, básnikmi a prozaikmi z umeleckého sveta, ktorých v tvorivých debatách často a vďačne prichýlila kaviareň banskobystrického Národného domu s jeho nezabudnuteľnou atmosférou.

LEBO ZEM NIELEN DÁVA, ALE I BERIE

Rok 1958 ho zasiahol novým náporom tuberkulózy, ktorá neviditeľnými prstami dočiahla tentoraz aj na obličky. Trvalé poškodenie zdravia bolo nezvratné a definitívne zmarilo všetky nádeje na ukončenie vysokoškolského štúdia. V bratislavskej nemocnici sa podrobil nefrektómii obličky, nasledovalo ďalšie liečenie tuberkulózy v Podunajských Biskupiciach. V tom čase už mal zostavený rukopis debutovej básnickej zbierky, ktorá pod názvom **Zem pod nohami** vyšla v roku 1960. Tematicky sa v nej vrátil k druhej svetovej vojne, utrpeniu detí a ľudí v koncentračných táboroch. Okrem básni *Stena* a *Ružová záhrada* vytvoril ďalšie pozoruhodné dielka, básne *Stavanie domu*, *Dvor*, *Pohreb*, *Jablko*, *V parku*, *Mestské deti*, *Moje mesto*. Už prvá zbierka jeho veršov vyvolala pozitívny ohlas v odbornej verejnosti a vzápätí neobyčajný záujem o básnika a jeho tvorbu. Básnická zbierka **Zemnica** zahŕňa básne *Hovorí Zem*, *V zemľanke*, *Neznámi*, *Chlieb*, *Murári*, *Tri vody*, *V krajine*, *Do zeme*, *Kvetinárstvo* a iné. Kováčov básnický svet je svet reálny a realistický, pevne zakotvený v živote človeka, ktorého osudom je znášať pozemský údel. Lebo podľa básnika práve zem dáva i berie, je zdrojom radosti, smútku a všetkého, čo sa dotýka človeka a ľudstva. Ďalšie jeho nezabudnuteľné zbierky básní sú **Všetci ste v mojom srdci prítomní**, **Rodinná pošta**, **Písanie do snehu**, **Pravdaže srdcom**, **Pod slnkom**, **O modrej labuti**, **Obrana stavebnice**, **Rožmery** a iné. Viaceré básne z nich boli preložené do cudzích jazykov, napríklad do češtiny, ruštiny, poľštiny, maďarčiny či bulharčiny.

ROZPRÁVKA O POCHABOM AUTOBUSE

V povedomí kultúrnej verejnosti figuruje Mikuláš Kováč nielen ako básnik, ale aj ako autor detskej literatúry a majster dramaturgie. Pôvabná kniha rozprávok **O Drobníkovi, najmenšom kráľovi na svete** prináša objavovanie zázraku všedného sveta, lyrickosť, hravosť, bizarné nápady, slovné hry a zároveň silné etické posolstvo, citlivosť a ľudskú empatiu. V rozprávkach, kde ožíva svet predmetov, sú hrdinovia „veci a vecičky“ (**Koniec pyšnej kľzačky**, **Sedem párov bielych koní**, **Rozprávka o krásnej žulovej skale**, **Rozprávka o pochabom autobuse**, **Rozprávka o kráľovstve Timtarata**, **Rozprávka pána Kockacukra**, **Karolko a zelený pes**).

K obľúbeným patrí bábková hra **Gašparko a strašní luppežníci** či poviedky a humoresky z knižky **Paneláci, dobrí vtáci**.

Rozhlasová hra **Dvojportrét** otvára v Kováčovej tvorbe líniu ľudského odcudzenia. Ide nielen o osobné trápenie jednotlivca, ktorý sa vlastným pričinením vyčlení zo spoločnosti ako dôsledok spoločenskej klímy, ale aj o porušovanie morálnych zásad a pomýlené stupnice hodnôt. Výsledkom sú komplexy, alkoholizmus, odcudzenie, samovraždy. Práve odcudzenie sa nastahovalo aj do rodinných vzťahov, prejavuje sa v prázdnote rodinného života, egocentrizme, nezodpovednosti rodičov, partnerskej bezohľadnosti (hra **Tretí pokus**). Ľudská bezohľadnosť a hlad po cudzom majetku dominuje v hre **Psi život**. Metafory súčasnosti nachádzame v hrách **Stena**, **Chata Zuzana**, **Nástup trestu**, **Na vlastnú žiadosť**, **Príbeh z veže**. Všetky neduhy sú v spoločnosti stále aktuálne, k strašiaku ľudskej osamelosti sa pridáva príznak beznádejnej bezmocnosti slabých. Mikuláš Kováč je tiež autorom námetu filmu **Postav dom, zasad' strom** nakrútenom pod režijnou taktovkou Juraja Jakubiska. Sporadicky sa venoval aj prekladateľskej tvorbe a publicistike.

MIKULÁŠ KOVÁČ A MOJE MESTO

Napriek tomu, že neuzrel svetlo sveta v Banskej Bystrici, nikdy ho nelákalo usídlit' sa v Bratislave, hoci s tamojšími umelcami sa dobre poznal a udržiaval s nimi kontakty. Banskej Bystrici ostal verný až do smrti. Sám hovorieval, že je to jeho najmilovanejšie miesto na zemi. Medené banské mesto mu učarovalo, stalo sa preňho životným priestorom, a prírodným okolím a kultúrnou atmosférou aj podnecovateľom jeho poetického sveta. Najvýraznejšie sa s duchom Banskej Bystrice prepojil v básnickej poéme **Moje mesto**. Práve jemu venoval viaceré vyznania a básne: *Krajina pod Urpínom*, *Dom v Hornej ulici č. 21*, *Staré domy pod Urpínom* a iné. Na otázku, čím mu Banská Bystrica učarovala, odpovedal, že v prvom rade sú to ľudia, rodina, dcéry, vnuci, pes Džúsik. A potom príroda, na skok Štiavničky, Donovaly, Suchý vrch, Kováčová... Spomienky na detstvo sa viažu k domu, ktorý kedysi stál v Hornej ulici. K atmosfére obyčajného všedného dňa, blízkosti prajných susedov, k vôni ovocia zo záhrady, k istote a bezpečiu. Vo chvíľach popri písaní – pokiaľ to choroba dovoľovala – mu boli balzomom na dušu vzácne stretnutia s priateľmi v meste, ale aj v lone prírody v okolí Banskej Bystrice, na potulkách lesmi, pri ohníku alebo hubárčení.

Mikuláš Kováč našiel v meste pod Urpínom aj miesto posledného odpočinku. Zomrel zavčas, mal iba 58 rokov. Vo veku, keď sa ešte neumiera. Pochovaný je na katolíckom cintoríne v centre mesta. Banská Bystrica naňho nezabudla. Jeho meno dnes nesie banskobystrické Gymnázium Mikuláša Kováča a od roku 1999 aj Verejná knižnica Mikuláša Kováča v Banskej Bystrici, ktorú

často navštevoval a rád tu trávil voľné chvíle. Po básnikovi je pomenovaná aj jedna z ulíc v mestskej časti Jesenský vršok. Obyvatelia si jeho život a tvorbu každoročne pripomínajú na podujatí Literárna Banská Bystrica.

Osobne som Mikuláša Kováča stretla iba raz. Bolo to v roku 1986 na rodinnej svadbe, kde bol pozvaný ako ženichov svedok. Tichý, skromný, nenápadný. Taký, aký v skutočnosti bol.

NAMIESTO EPILÓGU

Z množstva známych osobností, ktorí ho poznali a venovali mu tichú spomienku, som vybrala jednu. Stanislav Balko o ňom napísal: „Poznal som ho ako človeka plachého a ľahko zraniteľného, trvalo poznačeného bolesťou – no takého čistého ako je medzi ľuďmi od literatúry málokto. Tu kdesi treba hľadať kľúč k jeho poézii. Choroba ho nútila uvedomovať si prenikavo čas, ľudské osudy i pomínutelnosť života. Hádám aj preto ho tak intenzívne vnímal. Tešil sa z maličkostí, akými sú steblá trávy, pstruh v čistej vode, písmo oblakov alebo východ slnka. Bol naskrze poetickou dušou vo všetkom čo robil. Nemusel a ani sa nevedel štylizovať a aj preto sme ho mali radi. Každý, kto mal šťastie pobudnúť s ním, cítil, že Miki je neobyčajná osobnosť, pôsobiaca akousi charizmou na človeka. I toho najobyčajnejšieho, malého a bezbranného. S každým si tykal, či to bol umelec, údržbár

Zdroj: Bystricoviny.sk

v Smažienke alebo hubár v ľubietovskej hore. Mal súčiť s každým trpiacim tvorom a v tom mi pripomínal Čechova či Saroyana. Chápal nás, načúval nám a povzbudzoval nás – práve on, ktorý sám pomoc tak veľmi potreboval. Ako ten železničiar v jeho básni (ktorý choval vtáky pre radosť ostatných), aj Miki jestvoval na trati života a svojou poéziou a prostým slovom otváral kľetky, aby zmiernil bolesť a utrpenie iných.“

v Smažienke alebo hubár v ľubietovskej hore. Mal súčiť s každým trpiacim tvorom a v tom mi pripomínal Čechova či Saroyana. Chápal nás, načúval nám a povzbudzoval nás – práve on, ktorý sám pomoc tak veľmi potreboval. Ako ten železničiar v jeho básni (ktorý choval vtáky pre radosť ostatných), aj Miki jestvoval na trati života a svojou poéziou a prostým slovom otváral kľetky, aby zmiernil bolesť a utrpenie iných.“

Použité zdroje:

- [1] ŠMIHLA, Štefan a Stanislav BALKO. Miki. Svedectvo o stave ľudskej duše: koláž dokumentov a spomienok na básnika Mikuláša Kováča. Bratislava: Peter Popelka, 1994. 102 s. ISBN 80-967-166-2-X.
- [2] BORGULOVÁ, Jana, zost. Zborník materiálov z vedeckej konferencie v Banskej Bystrici, 21. mája 1998. Banská Bystrica: Literárne a hudobné múzeum a Spolok Slovenských spisovateľov, 1998. 54 s. ISBN 80-85548-27-5.
- [3] BORGULOVÁ, Jana, zost. Zborník materiálov z vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici, 30. marca 1999. Banská Bystrica: Literárne a hudobné múzeum a Spolok Slovenských spisovateľov, 2000. 35 s. ISBN 80-85548-33-X.
- [4] Mikuláš Kováč. In Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 4. jún 2023 [cit. 2023-12-20]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Mikul%C3%A1%C5%A1_Kov%C3%A1%C4%8D

POHREB

Mikuláš Kováč

Brána sa široko otvorila
a sprievod sa pohol.

Niesli ho štyria
na ramenách,

plával nad ich plecami
ako pierko –
strieborné pierko
na čiernych vlnách.

Niesli ho štyria
na ramenách.

Len jeho matka,
slabá, malá,
niesla ho sama
v srdci.

Niesla ho ako dieťa
s kolískou, v ktorej sa hojdával,
niesla ho ako chlapca
s loptou, do ktorej kopával,
niesla jeho knihy,
školskú tašku,
jeho radosti, kufor vojenský
i jeho lásku.

Len jeho matka,
slabá, malá,
do novembrovej zamrznutej zeme
po členky zapadala.